

Ailede Eğitim Sorunları:

Çocukta Öfke, İnatçılık ve Eğitim

Cavit BİNBAŞIOĞLU*

Öfke, psikolojide, bireyin, bir kimse ya da bir nesne tarafından engellenme, incitilme ve gözdağı verilme karşısında gösterdiği saldırganlık tepkisi olarak tanımlanmaktadır (Enç. Mitat; Ruhbilim Terimleri Sözlüğü, 1975, s. 126).

İlk Çocuklukta Öfke

İlk çocuklukta öfke, çocuğun özgür hareketlerine, bir isteğine engel olunması ile ortaya çıkar. Bu zamanda, çocuğun burnunun sıkılması, ellerinin ve kollarının bedene yapıştırılması; daha sonraları da çocuğun bir isteğine engel olunması sonucunda çocuk, öfke belirtileri gösterir. Bu durumda çocuk, ağlar, tepinir, daha ileri aşamalarda da kendini yerlere atar, eline geçen her şeyi kırar geçirir.

Çocuğun kişiliğinin henüz ortaya çıkmadığı bir zamanda yapılan bu davranışlar, eğitim bakımından çok önemlidir. Zira, kişilik, ilerde bu davranışlar üzerine kurulacaktır. Bunun anlamı şudur: Çocuk, ilk yaşlarında bu duruma ne kadar az düşerse, ilerde, onun kişiliği, ona göre daha kabul edilir bir biçim alacaktır. Bu duruma şartlanırsa, ilerdeki kişiliği de, ona göre, öfkeli, vurucu ve kırıcı olacaktır. Bu bakımdan, bizim kültürümüzde yer alan çocuğun ellerinin ve kollarının bağlanarak tam kundak haline getirilip beşiğe yatırılması, bu saldırgan duyguyu harekete getirebilecek bir nitelik taşımaktadır. Son zamanlarda özellikle kentlerde bundan ayrılıp "yarım kundak" şekli benimsenmeye başlamıştır. Yarım kundakta, çocuğun sadece ayakları sarılmakta ve elleri serbest bırakılmaktadır. Bu, diğerine göre, nisbeten daha uygun bir uygulamadır.

Okul Öncesinde ve Okul Çağında Öfke

Okul öncesinde ve okul çağında öfke, daha değişik bir biçim almaya başlar. Bireyde, öfkeye neden olan şeylere karşı, yerine göre, nefret duyguları belirir ve inatçılık davranışları görülür. Yaş ilerledikçe ve eğitim durumu farklılaştıkça öfke belirtileri değişik şekiller gösterir. Bu, basit bir kıskançlıktan, inatçılıktan, başkalarının mal ve canına kıymaya kadar gider. Burada bizi asıl ilgilendiren, okul öncesi çağda görülen öfke ve belirtilerdir.

Çocukluk çağında öfke, kimi zaman çocuk tarafından, çevreye bir uyum aracı olarak kullanılır. Öfkenin, eğitim bakımından, asıl sakıncalı olan tarafı budur. Bu, bir tür şartlandırma davranışdır. Bu durumda çocuk, isteğine kavuşmadığı zaman bağırır, çağırır, tepinir ve en sonunda, bununla baş edemeyen yetişkin, onun isteklerine boyun eğer ve isteği yerine getirilir. Bu, çocuklarda genellikle çikolata, sakız vb. şeyler almak istedikleri zaman görülür. İsteme, ağlama, tepinme sonucu, bir istediğine kavuşan çocuk, bunu, kendisi için bir yöntem haline getirir. Buna alışan çocuk, her fırsatta bu yola başvurur. Böyle bir davranış, aileleri bıktırmakla birlikte, aile içinde rahatsızlık yapmasa bile, ilerde, çocuk toplum içine karıştığı zaman, kişilik yapısında yer alacak olan bu tür davranışlar, onu uyumsuzluklara götürür. Bu tür davranışlar, toplum içinde, çocuğun iyi eğitilmiş olduğunun somut bir kanıtı olarak değerlendirilir.

Bu nedenle, çocuğu böyle bir davranışa alıştırmamak için, çocuk istekleri karşısında anlayışlı davranarak, öfke belirtisi gösterecek bir durum yaratılmamasına çalışılmalıdır. Bunun için, çocuğun her isteği yerine getirilmemelidir. İsteği yerine getirildiği zamanda da, bunun, yaptığı olumsuz hareketin bir sonucu olduğu izlenimi verilmemelidir. Çocuk, isteğinin yerine getirilmesi için, ağlamaya ve öfke belirtileri göstermeye devam ederse, bu sırada isteğinin sonra karşılanacağı, şimdi onun zamanının olmadığı, hatta paramızın bulunmadığı vb. söylenebilir. Bu takdirde, verilen söz, zamanı gelince yerine getirilmelidir. Yerine getirilmezse, çocuk, yalancılığa alışabilir.

Okul çağından önce, istediği şeyleri almaktan ve istediği arkadaşlarla oynayamaktan ileri gelen öfke, okul çağında ve okul sonraları, maddi ve manevi gereksinimleri karşılanamamaktan, yahut başkaları ile ilişkilerinin iyi olmaması sonucu da ortaya çıkabilir.

R. Micchielli'nin saptamalarına göre, "öfkeli mizaçlıların ayırt edici özelliği, aşırı canlılıklarıdır. Bu canlılık, her şeyden önce, beden sağlığında ve duygusal hasarlık şeklinde kendini gösterir." (Paulquie, P.; a.g.e.,

Öfkeye Karşı Alınabilecek Önlemler

Bireyde öfke, dışa dönük, saldırgan nitelikte bir davranıştır. Korkunun zıddıdır. Küçük çocuklarda olduğu gibi büyük çocuklarda ve yetişkinlerde de ortaya çıkar. Gençlerde ve yetişkinlerde, isteğin engele uğramasından başka, haksızlığa uğrama ve aldatılma gibi durumlarda da görülebilir.

Öfke, öfkeye neden olan kişi, o ortada yoksa, sırf boşalmak için, başka herhangi bir kimse ya da herhangi bir şey (bardak, tabak kırmak vb.) üzerine saldırgan bir davranıştır. Bu nedenle, öfkenin tehlikeli bir boyutu da vardır. Öfke anında, korkudan olduğu gibi, mantıksal düşünme olamaz. Bunun için, öfkelenen kişiyi sakinliğe davet etmek gerektiği gibi, eğitiminin de soğukkanlı olmasına gerek vardır. Gösterilecek tepkiyi hemen değil, ileriye bırakmalıdır. Bu konuda eğitimcilerin kanıları değişiktir. Bunlardan birkaçı şudur:

V. Patrum'un şu kanıda olduğu kaydedilir: "Eğer mümkünse, öfkenin kalbimize girmesine izin vermemeliyiz; ve eğer girmişse, yüzümüze vurmasına çalışmalıyız; eğer yüzümüze vurmuşsa, hiç olmazsa dilimizi ondan korumak için sıkı tutmalıyız; eğer dudaklarımıza kadar gelmişse o zaman davranışlarımıza geçmesini önlemeli ve onu olabildiğince çabuk, kalbimizden defetmeye bakmalıyız." F.L. Goodenough da "Çocuğun davranışlarına serin kanlılıkla ve sabırla bakılacak olursa, onun öfkeleri daha iyi kontrol altına alınabilir. Ana ve babaların kendi kendilerini kontrol etmeleri, son tahlilde, çocuğun kendi kendini kontrol etmesinin belki de en iyi garantisidir." P. Nayraç da "Öfkeye karşı en etkili mücadele yolu, o sanki hiç yokmuş gibi davranmak, heyecanın kendi kendine (dinmesini) beklemektir. "Dinginlik, bir kere sağlandıktan sonra, hiç serzenişsiz, işleri öfkenin kestiği yerden, yeniden ele alıp sürdürmek gerekir." (Foulque, P., a.g.e. s. 373).

Çocukta İnatçılık

Çocukluk çağında görülen ve öfkeye benzeyen başka bir duygu da "inatçılık"tır. Bu da, okul öncesi çağda, kimi zaman öfkenin bir sonucu gibi ortaya çıkar. Doğal bir tepki niteliğindedir. İnatçılık, bir çok halde, kişiliğin ham maddesi olarak kabul edilen "benlik" in gelişmeye başladığının bir anlatımı olarak kabul edilir.

"İnatçılık, bir fikre, bir karara sıkıca bağlanan ve fikrini ya da kararını değiştirmesi için ileri sürülebilecek her türlü sebebe, her türlü kanıtı karşı direnen kişinin durumu" olarak

tanımlanabilir (Foulque, P.; a.g.e., s. 236).

Öfke, çok belirgin engeller sonucu oluşmasına karşılık, inatçılıkta böyle bir neden pek bulunmaz. İnatçılık, çocuk davranışlarının kişiselleşmeye başladığının bir belirtisidir ve 2-3 yaş civarında görülür. Buna psikolojide "ilk olumsuz çağ" da denir. Bu çağda çocuk, öfkede olduğu gibi belirli bir engel olmaksızın, kendine özgü bir varlık ya da kişilik gibi hareket eder. Yerli yersiz isteklerde bulunur, direnmeler gösterir. Bu zamanda çocuk "yap!" denileni yapmaz; "yapma!" denileni yapar. Bu, kişiliğin artık gelişmekte olduğunun bir belirtisi olarak kabul edilir. Bu nedenle, böyle bir durum karşısında üzülme değil, belki sevinmek gerekir. Demokratik tutum ve davranışlar içinde çocuğun bu olumsuz tepkisinin sivri yönleri giderilebilir. Bunun için, söz konusu sorunla ilgili olarak, çocukla bol bol konuşulur. Çocuğa göre yapılacak inandırma ve ikna yöntemleri ile, çocuğun olumsuz tepkilerinin önüne geçilebilir. Ama böyle yapmaz da, "Senin inadını kıracağım!" şeklinde bir tepkide bulunursak ve hatta bedensel bir ceza uygularsak, kişilik gelişmesine engel olucu bir ortam yaratmış oluruz.

İnatçılık, psikologların belirttiği üzere, güçlü bir onur duygusundan ve karakter kuvvetinden kaynaklanmaktadır (A.g.e., s. 236). Bunun için, inatçı çocuklara baskı yaptıkça, inatçılığın gücü de artar (Enç, Mitat; Ruh Sağlığı Bilgisi, 1974, s. 264).

İnsan yaşamında görülen ve "ikinci olumsuz çağ" adı verilen başka bir inatçılık belirtisi de "erinlik öncesi" (12 ve 13. yaşlar) yıllarda görülür. Psikologların kanısına göre, çocukluk çağında görülen öfke ve inatçılık belirtileri iyileştirilmez ve bir alışkanlık haline gelirse, erinlik yıllarında da daha sonraları ortaya çıkan inatçılık, daha kalıcı bir nitelik gösterebilir.

İnatçılığa Karşı Alınabilecek Önlemler

İnatçılığa karşı alınabilecek en önemli önlem, çocuğu sebest (kendi haline) bırakmaktır. Örneğin, yemek yemekte güçlük çıkaran bir çocuğu yemek yemeye zorlamak doğru değildir. En iyisi, yemek yemeyen çocuğun önünden, yemek zamanı geçtikten sonra, yemeği alıp kaldırmaktır. Böyle hareket edilirse, çocuk, aile içinde her şeyin yapılabileceği bir zaman ve onun kuralı olduğu şeklinde bir bilince ulaşabilir.

Çocukta öfke ve kimi zaman bunun bir

çağının en önemli eğitim sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, çocuk okula gitmeden önce ailede anne ve babayı çok meşgul eder. Bunu bedensel cezalarla gidermeye çalışmak son derece sakıncalıdır. Bunun kişilik gelişmesine yardım eden bir yönünün de bulunması, bu duyguların duyarlılıkla izlenmesini gerektirir. Çocuğa anlayışlı davranmak, her olayı bir sorun haline getirmemek gerekir. Bu duyguların, bir şatlanma sonucu ortaya çıkmasına olanak sağlamamak, en önemli iş tir. Benlik

ve kişilik gelişmesiyle ilgili bulduklarından, bu duyguların bir anlamda korunup kollanarak aşırı belirgin bir halde görüntü vermelerinin önüne geçilebilir. Özellikle, öfke anında çocuğa bir şey yapılamadığı gibi, eğitici olarak bizim de öfkeli bir tutum takınmamızın yararı yoktur. Her şey, dinlengin bir ortamda, soğukkanlı bir eğitim etkisi ile düzelebilir. "Öfke ile kalkan zararlar oturur." atasözü, hem öfkelenen kişi, hem de bunun eğitiminden sorumlu olan kişi için geçerlidir.